

Nevena G. Mijatović

OSMIŠLJAVANJE CRNE ARIJEL IZ FILMA *MALA SIRENA* MEĐU RAZLIČITIM BELIM PUBLIKAMA¹

SAŽETAK

Film *Mala sirena* (*The Little Mermaid*) i serije *Prstenovi moći* (*Rings of Power*) i *Kuća zmaja* (*House of the Dragon*) usmerili su pažnju javnosti u 2022. godini na trend povećanja reprezentacije ljudi različitih rasa među glavnim protagonistima serija i filmova koji se odvija tokom poslednje decenije. Zajedničko obema serijama i filmu je što su nove ekranizacije knjiga čije su prethodne ekranizacije doživele svetsku popularnost, kao i što su u sve tri nove ekranizacije među glavnim protagonistima i Crni glumci i glumice, za razliku od prethodnih. Nakon što je publika uočila izmene u glumačkim postavama, u javnoj sferi propagirali su se diskursi kojima se izmene pozdravljaju, ali i oni koji ih smatraju beskrupuloznim revizionizmom knjiga na kojima su bazirani i stoga ih treba bojkotovati. Kako bih doprinela javnoj raspravi na pomenutu temu, u ovom radu ću braniti tezu da diversifikovanu glumačku postavu u odnosu na prvobitne ekranizacije treba pozdraviti zbog toga što ima potencijal da doprinese smanjenju rasnih predrasuda među globalnom Belom publikom. Teza je najpre potkrepljena psihološkim empirijskim istraživanjima *hipoteze kontakta* i *efekta proste izloženosti* u kojima se redovno beleži umereno umanjenje predrasuda kod nekih ispitanika/ca u okolnostima koje se mogu uporediti sa gledanjem sadržaja od strane publike. U daljoj argumentaciji teze situirano je razumevanje koja Bela publika i na koji način može koristiti Crnu Arijel kao resurs za smanjenje svojih predrasuda. Zaključeno je da Bela publika kojoj je najdostupniji *woke* diskurs najpre koristi Crnu Arijel kao resurs za pozicioniranje u borbi za ravnopravnost, dok Bela publika kojoj taj diskurs nije najdostupniji može na više različitih načina iskoristiti Crnu Arijel kao resurs za ostvarivanje dobrih međurasnih kontakata van ekrana.

KLJUČNE REČI

rasizam, simbolički resurs, parasocijalni kontakt, vikarijski kontakt, popularna kultura

1 Ovaj članak realizovan je uz podršku Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije prema Ugovoru o realizaciji i finansiranju naučnoistraživačkog rada broj 451-03-66/2024-03/ 200025.

Nevena G. Mijatović, Univerzitet u Beogradu, Institut za filozofiju i društvenu teoriju: nevena.mijatovic@ifdt.bg.ac.rs

Crna *Mala sirena* kao povod za raspravu (i javnu, i akademsku)

Povećanje reprezentacije ljudi različitih rasa² u novim serijama i filmovima zadobilo je pažnju javnosti u 2022. godini. *Mala sirena* je bajka Hansa Kristijana Andersena (*H. C. Andersen*) koju je *Walt Disney Animation Studios* prvi put ekranizovao kao animirani film 1989, a drugi put ju je *Walt Disney Pictures* 2023. ekranizovao kao igrani film. Glavna okosnica javne debate uoči nove ekranizacije je odabir Crne glavne glumice za ulogu Arijel (slika 1), uprkos tome što je u crtanom filmu Arijel bila Bela, plavih očiju i crvene kose.

Slika 1. Arijel iz filma *Mala sirena*. Autorska prava slike: *Walt Disney Pictures*.

² U radu se termin „rasa“ ne smatra biološkim klasifikatorom već društvenim konstruktom čiji je sadržaj oblikovan istorijskim, kulturnim i političkim okolnostima. Razlike između glumaca i glumica koje se označavaju „rasnim“ razlikama, grade se i održavaju unutar društva. Podelom glumaca i glumica, kao i publike, na Bele i Crne, ne ističe se samo simbolička podela koja je predmet rasprave u javnosti na koju ovaj rad odgovara, već i zajedničko iskustvo dominacije spram potčinjenosti u materijalnoj stvarnosti.

Još dva slučaja se istom dinamikom odigravaju u isto vreme. Džon R. R. Tolkien (*John R. R. Tolkien*) je u svojim knjigama razradio fantastični svet smešten u *Srednju Zemlju* (*Middle-earth*), na osnovu čega je studio *New Line Cinema* ekranizovao tri igrana filma franšize *Gospodar prstenova* (*The Lord of the Rings*, 2001–2003), tri igrana filma franšize *Hobit* (*Hobbit*, 2012–2014), na osnovu čega su *Amazon Studios* i *New Line Cinema* ekranizovali prvu sezonu igrane serije *Prstenovi moći* (*Rings of power*, 2022). Javna debata uoči izlaska serije *Prstenovi moći* vodila se oko odabira glumačke postave koji vidno odstupaju od prethodne dve filmske franšize, odnosno neočekivano su Crni hobiti iz plemena Harfut, dok su među glavnim glumcima i Crni vilenjaci (slika 2) i Crni patuljci.

Slika 2. Protagonista, vilenjak Arondir (engl. *Arondyr*), iz serije *Prstenovi moći*. Autorska prava slike: *Ben Rothstein, Amazon Studios*.

Drugi slučaj odnosi se na fantastični svet smešten u *Vesteros* i *Esos*, koji je u svojim knjigama osmislio Džorž R. R. Martin (*Georg R. R. Martin*), a na osnovu koga je za HBO ekranizovana serija *Igra prestola* (*The Game of Thrones*, 2011–2019), a potom i *Kuća zmaja* (*House of the Dragon*, 2022). Glavna okosnica javne debate o *Kući zmaja* su – neočekivano – Crni članovi kuće *Velarion* (*Velaryon*), koji su plave kose (slika 3).³

³ Velarioni su prvi put ekranizovani u *Kući zmaja* i iznenadili su publiku zbog toga što su Velarioni u knjigama opisani kao plavokosi poput članova kuće Targarijen, a sve Targarijene u *Igri prestola*, a potom i u *Kući zmaja* predstavljaju glumci koji su Beli, i to izrazito svetle puti i plave kose.

Slika 3. Članovi i članice kuće Velarion. Autorska prava slike: *Ollie Upton*, HBO.

U naslovu ovog rada i u naslovima poglavlja i uglavnom kroz celi tekst zarad jednostavnosti koristiće se Crna Arijel kao prototip za fenomen diversifikacije glumačke postave u novim ekranizacijama istih ili srodnih priča. Odabir samo jednog primera da reprezentuje fenomen potkrepljen je i time što osim drugih dosadašnjih primera istog fenomena, *Kuća zmaja* i *Prstenovi moći*, javnost može da očekuje i u budućnosti fenomen diversifikacije glumačke postave u novim ekranizacijama istih ili srodnih priča. Na primer, javnost spekulise o novoj ekranizaciji *Harija Potera* (*Harry Potter*) i odabiru nove Hermione (*Hermione Granger*). Odabir Crne Arijel kao prototipa fenomena potkrepljen je i podatkom da je javnost u poslednjih pet godina na Guglu (*Google*) širom sveta učestalije pretraživala sintagmu *Ariel* *The Little Mermaid* u odnosu na sintagme *Velaryon House of the Dragon* i *Elves Rings of power* (*Google Trends* 2023).

Kontekst rasprave o Crnoj Arijel

Diversifikacija glumačke postave u filmu *Mala sirena*, serijama *Kuća zmaja* i *Prstenovi moći* deo je talasa diversifikacije glumačkih postava u filmovima i serijama koji je započeo oko 2016. godine u holivudskoj produkciji (Hunt and Ramón 2022). *Mala sirena*, *Prstenovi moći* i *Kuća zmaja* postali su istaknuti predmet javne rasprave, za razliku od drugih filmova i serija sa diversifikacijom glumačke postave, zbog toga što je diversifikacija bila uočljiva. Pisani formati i prethodne ekranizacije doživeli su planetarnu popularnost zbog čega je verzirana publika pažljivo primila naredne ekranizacije.

Uprkos tome što je bilo raznolikih izmena u ekranizacijama kroz vreme, deo publike je bio posebno „naštelovan“ da primeti rasnu diversifikaciju i da je razume kao namernu reviziju koju sprovode filmski studiji, a ne kao slučajnost. Pomenuta naštelovanost potiče iz življenja publike u takozvanoj *woke* kulturi. Prema rečniku popularnih reči i izraza (Merriam-Webster 2023), *woke* je izraz američkog slenga koji zadobija popularnost 2014. godine zajedno sa društvenim pokretom *#BlackLivesMatter* (srp. „Crni životi su važni“). U bukvalnom prevodu na srpski jezik, *woke* znači da se neko probudio, dok se u slengu koristi kao pridev i znači da je osoba osvestila važne društvene činjenice i pitanja, posebno pitanja društvene pravde, i *budno* prati dinamiku pregovaranja društvene pravde oko sebe. Izrazom *woke* opisuju se postupci pojedinca, institucija, firmi, udruženja i drugih aktera kojim akteri ispravljaju svoje prakse koje su reprodukovale društvene nepravde, poput crtanja samo Belih likova u crtanom filmu *Mala sirena*.

Deo publike je pokušavao drugima i sebi da obrazloži čemu ispravke u glumačkim postavama zaista služe, učestvujući u javnim debatama u medijima ili u svakodnevnim razgovorima o igranom filmu *Mala sirena*, serijama *Prstenovi moći* i *Kuća zmaja*. Publika se služila diskursima u kojima se revizija pozdravlja kao ispravljanje dotadašnjih društvenih nepravdi, oni koji reviziju označavaju tokenizmom, odnosno zadovoljavanjem kvota umesto unutrašnjeg osećaja producenata i režisera da je glumac ili glumica najbolji izbor za ulogu, ili diskursom u kojem je revizija beskrupulozni revizionizam originalnih radova sa ciljem nametanja ideologije tamo gde joj nije mesto (Tabu: Woke kultura 2023).⁴

Cilj istraživanja

U ovom radu nastojaću da pokažem da psihološke teorije i empirija mogu da doprinesu javnoj raspravi tako što će ojačati diskurs u kojem se revizija pozdravlja kao jedan od koraka ka društvenoj pravdi. Teorije i podaci pozitivističke socijalne psihologije o poboljšanju međugrupnih odnosa ponudile su intervencije za smanjenje rasističkih predrasuda kao jedan od koraka ka društvenoj pravdi. Psiholog Gordon Olport još 1954. zadobio je znatnu pažnju psihološke i šire zajednice baveći se predrasadama kao „averziji prema osobi koja pripada grupi, prosto zato što pripada grupi, na osnovu čega pretpostavljamo da ima osobine koje pripisujemo celoj grupi“ (Allport 1954:7). Ako je neka diskriminatorna praksa pojedinca prema pojedincu

⁴ Svaki diskurs je dekonstruisan u emisiji *Tabu* na Insajder TV koju vodi Milan Nikolić, u epizodi *Woke kultura*, u aprilu 2023. Gosti su bili prof. dr Nada Sekulić – Filozofski fakultet BU, Đorđe Trikoš – stručnjak u oblasti komunikacija i prof. dr Ana Martini – Fakultet dramskih umetnosti.

druge grupe jedna od manifestacija predrasuda, onda je smanjivanje predrasuda kod pojedinaca mali korak ka društvenoj pravdi. Budući da je publika tokom gledanja revidiranih sadržaja u kontaktu sa ljudima druge rase ili posmatra međurasne kontakte na ekranu, *hipoteza kontakta* biće prvi analitički okvir da razmotrim mogućnost Crne Arijel, Velariona i vilenjaka da doprinesu smanjenju rasnih predrasuda. Gordon Olport je razradio hipotezu kontakta koja glasi: kada su predstavnici i predstavnice dve grupe u kontaktu tokom kog grupe imaju jednak status, zajednički cilj, u kojem je osigurana saradnja između predstavnica i predstavnika grupa, i istaknuta je podrška viših instanci u društvu (na primer političke elite) međugrupnoj saradnji, predrasude se smanjuju. Hipoteza je od tada empirijski testirana mnogo puta: kontakt je uspostavljen između različitih grupa, odigravao se u različitim okolnostima, a i predrasude su merene različitim tehnikama samoprocene ili ponašajnih ishoda. U najcitiranijoj metaanalizi koja je sumirala efekte preko 713 kontakata (Pettigrew and Tropp 2006), pokazano je da je prosečni efekat prosečnog kontakta na prosečnu osobu koja je učestvovala u kontaktu statistički mali do umeren. U nedavno objavljenoj metaanalizi, analizi koja je sumirala efekte, 123 formalna programa koja su uključivala preko 11000 učesnika, takođe su pokazala da je prosečni efekat na ispitanika u prosečnom kontakt-programu statistički mali do umeren (Lemmer and Wagner 2015). Autori su ilustrovali značenje malog do umerenog efekta kao *pomeranje* osobe oko 0, 6 poena na skali od 1 do 6. Skala od 1 do 6 bi u tom slučaju mogla meriti toplinu osećanja prema određenoj grupi, pri čemu bi odabir podeljka broj 1 od strane učesnika u istraživanju označavao najhladniji odnos prema grupi, a odabir podeljka 6 najtoplija osećanja⁵. Kako ovakva istraživanja teže da otkriju univerzalne psihološke efekte i mehanizme, polazište su za predviđanje efekata planetarno popularnih filmova i serija na smanjenje distance prema Crnim ljudima kod prosečnih pripadnika i pripadnica Bele publike. Istraživanja koja ću predstaviti koncipirana su uz pretpostavku ekvivalentnosti između uzorka ljudi koji u istraživanju učestvuju, na primer Beli studenti u Americi, u odnosu na populaciju svih Belih ljudi. Ukoliko je efekat kontakta zabeležen na uzorku, očekuje se da bi efekat bio zabeležen kod bilo koga iz populacije.

5 Još bolja ilustracija je smanjivanje predrasuda operacionalizovano kao promena u pretpostavljenom ponašanju koje se meri upitnikom socijalne distance. Upitnik se sastoji od tvrdnji graduiranih po težini čina koje učesnici u istraživanju treba da prihvate ili odbiju, a tvrdnje su: ne bih im dao/dala pristup našoj državi, mogli bi da budu samo posetioци moje države, mogli bi da budu državljani, mogli bi da se bave mojim zanimanjem, mogli bi da mi budu komšije, mogli bi da budu deo mog društvenog kluba, mogli bi biti deo moje porodice.

Još je Olport u svom pionirskom delu ukazao da masovne intervencije putem masovnih medija mogu da budu jeftinije od kompleksnih intergrupnih programa, a da dopru do većeg broja ljudi (Brown and Paterson 2016). Do sada su razmatrana tri efekta koja se odigravaju kod publike koja posredovana ekranom posmatra predstavnike druge grupe – *hipoteza vikarijskog kontakta*, *hipoteza parasocijalnog kontakta* i *efekat proste izloženosti*. Prvo će biti prikazan svaki od efekata zajedno sa reprezentativnim istraživanjima međurasnog kontakta i upoređena istraživačka situacija sa situacijom gledanja filma *Mala sirena* i serija *Kuća zmaja* i *Prstenovi moći*. Uslediće integrativno razmatranje prikazanih istraživanja u odnosu na situiranost publike koja gleda nove adaptacije filmova i serija. Rad ću zaključiti interpretativnim zaokretom u razmatranju publike Crne Arijel. Nakon evaluiranja mogućih efekata ovih sadržaja na prosečnu publiku, biće sagledano na koji način konzumiranje revidiranih sadržaja može biti različito za one koji ih konzumiraju služeći se interpretativnim repertoarima dostupnim u *woke* kulturi u odnosu na one koji film posmatraju kao samo još jedan uspostavljeni kulturni artefakt u nizu. Razmotriće se na koji način ekranizovani sadržaj koji je diversifikovan prilikom revizije može posredovati odnos Bele publike prema Crnim ljudima u odnosu na to kakvoj simboličkoj zajednici Bela publika pripada. Ukoliko rad uspe da argumentuje da reprezentacija Crnih glumaca i glumica u u serijama i filmovima nešto dobro radi publici – to će u stvari značiti da publika nešto dobro s tim sadržajima radi.

Indicije o univerzalnim efektima diversifikovane glumačke postave na smanjenje predrasuda

Jedan teorijski okvir za razumevanje efekata koje interakcija Crne Arijel i drugih glumaca u filmu u masovnim medijama može da ostvari na Belu publiku je vikarijsko učenje, odnosno učenje posmatranjem drugih, a ne kroz svoje pokušaje i pogreške (Bandura 1965). Ako ljudi mogu naučiti brojna kompleksna ponašanja posmatrajući druge, mogu smanjiti predrasude i posmatranjem drugih ljudi iz svoje grupe koji ostvaruju kvalitetne kontakte sa grupom prema kojoj imaju predrasude (Vezzali et al. 2014). Primer empirijske provere *hipoteze vikarijskog kontakta* je istraživanje sprovedeno na jednom američkom univerzitetu (Mallett and Wilson 2010). Devedeset devet bruceša učestvovalo je u programu u kojem se razgovara o njihovom univerzitetskom iskustvu, pri čemu rasa nije isticana kao deo razgovora. Gledanje raznih video-klipova je jedan deo tog programa, a ključni za istraživanje bio je video-klip u kojem dve osobe razgovaraju o prijateljstvu. Razgovaraju o tome kako nisu očekivale da će se sprijateljiti, o svojim sličnostima i razlikama u interesovanjima. Polovina studenata gledala

je video-klip u kojem su osobe različite rase, dok je drugoj polovini emitovan razgovor o prijateljstvu osoba iste rase. Drugu intervenciju činilo je pisanje kratkog sastava studenata o sličnom iskustvu neočekivanih prijateljstava nakon što pogledaju klip. Studenti koji su pisali sastav takođe su bili balansirani u dve različite grupe, prema rasi prijatelja iz klipa. Svrha ove manipulacije je provera značaja refleksije na pogledani sadržaj u cilju boljeg usvajanja tuđeg iskustva. Nakon nedelju dana, studenti su propitivani o svim novosklopljenim prijateljstvima na koledžu, pri čemu je trebalo da navedu i rasu novih prijatelja. Grupa koja je gledala video-klip o međurasnom prijateljstvu, a zatim pisala priču o svom iskustvu neočekivanog prijateljstva, sklopila je više međurasnih prijateljstava u narednoj nedelji u odnosu na ostale tri grupe. Trećina novih prijateljstava studenata iz ove grupe je bila međurasna, dok je tek deseti deo novih prijateljstava u ostale tri grupe bio međurasni. Autori istraživanja smatraju da je smanjena anksioznost pri sledećim kontaktima psihološki mehanizam u osnovi intervencije. Pretpostavljaju da su studenti stekli jasnija očekivanja o tome kako će njihova nova prijateljstva izgledati.

Istraživanje sa brucošima ilustruje način na koji vikarijski kontakt može da ostvari efekte, ali paralele u značenju studentskih klipova i filma *Mala sirena* za publiku su diskutabilne. Format gledanja je isti, jer u obe situaciji postoji video-klip, postoji ekran i postoji publika, ali sadržaj nije fikcija niti je proizveden skupom produkcijom. U sledećem eksperimentalnom istraživanju postavka omogućava da se na manje dugom štapu prognoziraju efekti iz istraživanja kao efekti gledanja *Male sirene* kod globalne Bele publike. U još jednom eksperimentalnom dizajnu, u kojemu su ispitanici 183 Bela američka studenta, ovaj put sa Univerziteta u Mičigenu, autorka Kamings (Cummings 2013) je za potrebe svoje doktorske disertacije odlučila da kao stimuluse iskoristi postojeće scene iz serija, sitkoma ili komedija (*The King of Queens*, *Scrubs* i *Frasier*). I u ovom i u prethodno prikazanom istraživanju od studenata se skriva rasna dimenzija istraživačkog cilja. Rečeno im je da učestvuju u istraživanju o zanimljivosti serija, a zadatak je uobičajenog laboratorijskog karaktera – samostalno gledaju video-klipove preko kompjutera i popunjavaju upitnike. Nasumično su podeljeni u dve grupe: jedna polovina gleda istorasne interakcije u serijama, druga međurasne. Autorka je merila brojne eksplicitne indikatore stavova i predrasuda nakon gledanja klipova, ali uočila je značajno pomeranje nakon gledanja međurasnih interakcija samo na izmerenoj implicitnoj anksioznosti prema Crnim licima.⁶

6 Merenje implicitne anksioznosti je pomalo bizarno – ispitanicima se prikazuju 24 kineska simbola sukcesivno u trajanju od po 750 milisekundi, i njihov zadatak je da na

Kao drugi okvir za razumevanje kontakta u kontekstu masovnih medija, razvija se linija istraživanja o *hipotezi parasocijalnog kontakta* (Schiappa, Gregg, and Hewes 2005). Parasocijalni odnos je razvijen jednosmerni odnos osobe prema drugoj osobi, kakav je u slučaju publike i glumice ili lika sa ekrana (Giles 2002). Ovo je jednostavniji okvir za prognozu efekta Crne Arijel u odnosu na hipotezu vikarijskog kontakta, zbog toga što se kao osnovni mehanizam uzima kontakt publike sa glumcima, odnosno likovima, a ne odnos publike prema kontaktu između glumaca, to jest likova. Šipa i saradnici (Schiappa, Gregg, and Hewes 2006) ispitali su 170 ljudi koji aktivno gledaju seriju *Vil i Grejs* (*Will and Grace*), a među kojima postoje razlike u prihvatanju homoseksualnih veza kao normalnog oblika veze. Pokazali su da je izgrađen odnos prema gej likovima u seriji *Vil i Grejs*, povezan sa boljim stavovima prema homoseksualnim vezama, pri čemu je ta veza najjača kod onih koji nemaju gej prijatelje. Parasocijalni odnosi u ovom istraživanju operacionalizovani su na osnovu dve tvrdnje za oba glavna gej lika u seriji: „Volela bih da upoznam osobu kao što je [Vil/Džek].“ „[Vila/Džeka] doživljam skoro pravu osobu“, a stavovi su operacionalizovani tvrdnjama poput: „Homoseksualne težnje između dva muškarca su prosto pogrešne“.

Gledanjem *Male sirene* otvara se prostor za delovanje hipoteze vikarijskog kontakta jer se razvija ljubavni odnos Crne sirene i Belog princa sa srećnim krajem. Otvara se i prostor za delovanje parasocijalnih odnosa na smanjenje predrasuda, jer je Crna Arijel glavna junakinja sa kojom bi neko potencijalno „voleo da se upozna“ ili da je „doživi skoro kao pravu osobu“. Dobri međurasni odnosi gaje se i u serijama *Kuća zmaja* i *Prstenovi moći*, a Crni Velarioni, vilenjaci i Harfuti su temeljno i višeslojno prikazivani iz epizode u epizodu, čime se otvorio prostor za razvoj parasocijalnog odnosa publike. Gledanjem *Male sirene*, *Kuće zmaja* i *Prstenova moći* otvara se prostor za delovanje još jednog efekta zbog proste izloženosti publike Crnoj Arijel.

Efekat proste izloženosti (engl. *mere exposure*; Zajonc 1968) opisuje veću dopadljivost onoga čemu su ljudi više izloženi u odnosu na ono čemu su manje izloženi. Tek 40 godina nakon uočavanja efekta merenjem dopadljivosti ispitanika na više poznate i manje poznate kineske znakove, a zatim

skali od 1 (u značenju – opušteno) do 10 (nervozno) ocene svoja osećanja prema simbolu. Procedura je preuzeta iz popularnog istraživanja Pejna i saradnika (Payne et al. 2005). Trik je u tome što se pre svakog kineskog simbola pojavljuje slika lica u trajanju od 75 milisekundi, tako da je pre polovine znakova Crno lice, odnosno Belo lice. Ispitanicima je rečeno da će lica biti prikazana samo kako bi im fiksirala pažnju na sredinu ekrana na kojoj će biti prikazan ključni kineski simbol. Mera implicitne anksioznosti prema osobama računa se kao razlika reakcije na Bela ili Crna lica.

i razmatranjem posledica koje efekat ima u komercijalnom marketingu, grupa istraživača je pokazala da efekat važi i za izlaganje licima različite rase (Zebrowitz, White, and Wieneke 2008). U istraživanju laboratorijskog tipa učestovala su 104 Bela američka studenta sa Univerziteta u Brandaju. Svi studenti prolazili su kroz proceduru u kojoj dobijaju zadatak da gledaju 240 slika tačaka koje se sukcesivno smenjuju na ekranu, dok je ključna istraživačka intervencija prikazivanje isto toliko slika na ekranu koje su uhvatljive oku, ali nisu uhvatljive svesti ispitanika, jer traju samo 17 milisekundi. Trećina ispitanika bila je izložena slikama Belih lica, trećina Crnim licima, i trećina je gledala samo još jednom slike tačaka na ekranu. Nakon izlaganja, sledi interaktivni deo istraživanja u kojem se prikupljaju informacije od ispitanika. Sve grupe ispitanika gledale su nasumičnim redosledom 14 Crnih i 14 Belih lica. Svako lice je bilo prikazano na ekranu računara do 3 sekunde i za svako lice instrukcija je glasilada ocene koliko im se lice dopada na skali od 1 do 7. Ključan je jedan rezultat u korist hipoteze. Studenti koji su bili izloženi Crnim subliminalnim licima ocenili su nova Crna lica dopadljivijim nego studenti koji su bili izloženi Belim subliminalnim licima. Autori objašnjavaju da je smanjena anksioznost mehanizam putem kojeg se ostvaruje efekat. Crna lica predočena Belim studentima koji nemaju učestale međurasne kontakte su novina koja može izazvati anksioznost, ali tokom istraživanja ta novina je postala nepreteća situacija, štaviše – dopadljiva.

Od univerzalnih efekata do kontekstualizovanog gledanja *Male sirene*

Nakon 70 godina istraživanja *efekta kontakta*, što direktnog, što indirektnog, konsenzus je da je efekat smanjenja predrasuda u istraživanjima detektovan. Veličina prosečnog efekta direktnog kontakta (Pettigrew and Tropp 2006) je mali do umeren, što za prosečnu osobu u prosečnom istraživanju znači da se pomerila za 0,6 po deljka ka manjim predrasudama izmerenim na skali od 1 do 6. Slična veličina pomeranja na skali stavova prema homoseksualnosti beleži se i kod gledalaca serije *Vil i Grejs*, a tri puta je veće pomeranje kod onih gledalaca koji nemaju gej prijatelje (Schiappa et al. 2006). U istraživanju u kojem u laboratorijskoj kancelariji studenti gledaju međurasne kontakte u sitkomima i komedijama (Cummings 2013), i u istraživanju u kojem ispitanici nisu ni svesni da gledaju Crna lica, takođe postoji implicitno malo do umereno pomeranje (Zebrowitz et al. 2008). I u istraživanju ostvarivanja novih prijateljstava na univerzitetu (Mallett and Wilson 2010) zabeležen je mali efekat, ali se ne mora praviti dodatni skok prilikom zamišljanja efekata u svakodnevnom životu, budući da je meren

broj ostvarenih novih međurasnih prijateljstava. Empirija koja pokazuje efekat indirektnog kontakta na poboljšanje odnosa Belih ljudi prema Crnim ljudima ide u prilog hipotezi ovog rada. *Mala sirena, Kuća Zmaja i Prstenovi moći* su planetarno popularni i stoga je mali korak ka društvenoj pravdi to što će cela planeta imati kontakt sa diversifikovanom glumačkom postavom.

Problem proseka u zamišljenoj Beloj publici

Empirija do sada korišćena da bi se potkrepila teza ima dva inherentna problema zbog kojih je teže argumentovati da će za Belu publiku, koja obuhvata sve ljude koji mogu pripasti toj grupi, biti dobro što će ostvariti parasocijalni kontakt sa Crnom Arijel, biti izloženi Crnoj Arijel ili učiti iz primera dobrih odnosa Crne Arijel i Belog Princa. Problem se ogleda u tome što u registrovanom prosečnom smanjenju predrasuda u prosečnim istraživanjima hipoteze parasocijalnog i vikarijskog kontakta i proste izloženosti, neki kontakti ostvaruju efekat na neke ljude. Na primer, kontakt i prosta izloženost naizgled ne rade u smeru koji teorijska i empirijska građa predviđaju kod Bele publike koja ne odobrava reviziju *Male sirene*, što bi moglo da opovrgne tezu o Beloj publici koju zastupa rad. Zbog toga prosečni efekat istraživanja ne možemo preslikati na situaciju gledanja *Male sirene* kod svake osobe iz Bele publike. Kulturni psiholog Jan Valsiner objašnjava da je ključni problem analize proseka i varijanse u psihologiji tretiranja ljudi kao da su homogena klasa objekata (Valsiner 2000).⁷ Za razliku od atoma vodonika, homogene klase objekata, za koje važe iste pravilnosti, bez obzira na to koji atom vodonika istražujemo, svaka osoba je jedinstvena pa su se i u uspešnim eksperimentalnim grupama neki pomakli ka manjim predrasudama, neki u pogrešnom smeru, a neki se nisu ni pomakli. To što se prosek predrasuda u eksperimentalnoj grupa razlikuje u odnosu na kontrolnu za 0, 6 na skali od 1 do 6 ili za 20% više ostvarenih međurasnih prijateljstava, ne pomaže u razumevanju postupanja određene osobe čiji podaci učestvuju u proseku eksperimentalne grupe. To, nipošto, ne znači da ne postoje sličnosti među ljudima i da se razumevanjem jedne osobe se

7 „Centralna greška tretiranja agregiranih podataka, generalizovanih na pretpostavljenu populaciju, kao da su primenljivi na svaku individu u populaciji, je u tome što se sa indukcije (od uzorka ka populaciji) vraća na deduktivnu primenu generalizovanih rezultata na pojedince. Interindividualne razlike se brišu u agregaciji na nivou uzorka nakon čega se odsustvo razlika generalizuje na populaciju. Takvo svrstavanje ljudi u homogenu umesto u heterogenu klasu objekata omogućava naučnicima da sve nove individue tretiraju kao da su prosečni primerci (ili prototipovi) koji su se pojavili u fazi induktivne generalizacije.“ (Valsiner 2000:77)

ne mogu razumeti i postupci druge osobe. Za ojačavanje teze da je Crna Arijel korisna za bolje međurasne odnose Bele publike *Male sirene*, treba razumeti kod koje Bele publike. Da bi se zaključilo koja je to Bela publika, potrebno je prevazići i drugi inherentni problem empirije u istraživanjima hipoteze kontakta i proste izloženosti – nesituiranost interpretacije. Čak i u istraživanjima u kojima su istraživači merili efekat indirektnog kontakta na konkretno ponašanje, ostvarivanje novih prijateljstava, za interpretaciju nisu razgovarali sa ljudima kako bi razumeli na koji način su ostvarili svoju moć delanja prilikom uspostavljanja međurasnih prijateljstava. Radije su se pridružili jednostavnom okviru smanjivanja anksioznosti pri neizvesnim situacijama kao mehanizmu koji u proseku igra ulogu kod svakog prosečno uspešnog vikarijskog kontakta (Mallett and Wilson 2010).

Iz ugla kulturne psihologije, ljudi su bića koja kreiraju priče, barataju znakovima, razumeju simbole, konstruišu i rekonstruišu značenja situacija u kojima postupaju. U skladu s tim ideja univerzalnog efekta je pojednostavljeno predstavljanje psihološke stvarnosti crne Arijel od bele publike. Kako Verč objašnjava (Wertsch 2007:178): „Umesto da delujemo na direktan način u društvenom i fizičkom svetu, naš kontakt sa svetom je indirektan ili posredovan znacima“. Verčovo delovanje u svetu je i gledanje igranog filma *Mala sirena* iz 2023, i susret sa Crnim ljudima nakon gledanja filma. Postupanje publike u obe situacije posredovano je smislom koji publika pridaje situacijama, zbog čega će teza ovog rada biti potkrepljena razumevanjem načina na koji deo Bele publike može osmisлити Crnu Arijel kako bi je mogla iskoristiti za harmonične međurasne kontakte u svakodnevnom životu, u školi, u komšiluku, na poslu, u izlascima.

***Mala sirena* kao kulturni resurs**

Ljudi deluju kroz kulturu, koriste stare kulturne elemente i prave nove. Žilespi i Zittoun (Gillespie and Zittoun 2010) uvode pojam kulturnog resursa da bi objasnili ljudsko delovanje kroz kulturu. Kulturni element postaje resurs onda kada ga osoba koristi kako bi ostvarila svoj cilj. Cilj ponašanja koji je predmet ovog rada je ostvarivanje dobrih interpersonalnih odnosa. Ciljevi se mogu ostvariti tako što se resursi koriste reflektivno – odnosno kada su pojedinci svesni šta posreduje njihovu akciju ka cilju, a težnja može biti i implicitna, odnosno kada se samo dela prema cilju, bez razmišljanja o tome kako se do njega dolazi. Resursi mogu biti materijalni ili simbolički, a razlikuje ih to što materijalni resursi služe pukom delanju u svetu, dok simbolički pomažu u redefinisavanju sopstvenog ili tuđeg odnošenja prema svetu. Da bi film *Mala sirena* bio koristan za dalje uspostavljanje poznavanja ili prijateljstva, treba da bude iskorišćen kao simbolički resurs. Treba

razmotriti kada i kod koga će radnja ili glumci, ili pak glumci u interakciji sa konkretnim scenama iz *Male sirene*, biti implicitni ili eksplicitni simbolički resurs ili kada će iz implicitnog postati eksplicitni resurs.

U iskustvu pojedinca, između serije i filma i stvarnog života, postoji granica. Kulturne psihološkinje Zitun, Grosen i Ros (Grossen, Zittoun, and Ros 2012) uvode pojam *liminalnih događaja* (engl. *boundary crossing events*) da opišu poveznicu između jednog kulturnog elementa koji je tom granicom odvojen od ostatka sveta. Njihova ideja razvila se u školskom kontekstu⁸ sa ciljem da se razmotri način na koji elementi podučavani u školi biva-ju osmišljeni za život, i obrnuto: kako se životnim iskustvom osmišljavaju elementi učeni u školi. Poveznice, na primer, prave nastavnici dajući svakodnevnne primere za neko gradivo, a ključno pitanje koje ove autorke žele da odgonetnu je pitanje kada se poveznicom otvara *potencijalni prostor za posvajanje znanja* (engl. *potential appropriation space*).

Znanje koje nose Crna Arijel iz filma *Mala sirena*, Crni Verioni iz serije *Kuća zmaja* i Crni patuljci, hobiti i vilenjaci iz serije *Prstenovi moći* je, primera radi, činjenica da ljudi različite boje kože postoje, da su svi uključeni u uobičajene kulturne tokove, da sarađuju međusobno, da dobro rade svoj posao, da se svi ponašaju isto kada se to od njih očekuje. Zarad usvajanja ovih činjenica potrebno je da se pređe granica između ekrana i svakodnevnog života. U eksperimentima vikarijskog i parasocijalnog kontakta i proste izloženosti, generalizacija iz intervencije na stvarni svet sadržana je u samom načinu merenja zavisne varijable zbog toga što se ocenjuje odnos prema novim licima ili celoj grupi, a ne samo prema onim ljudima koji su prikazani u eksperimentalnoj intervenciji. Stoga, generalizacija se u istraživanjima odvila, ali ostalo je otvoreno pitanje koji su uslovi za generalizaciju u situaciji kontakta. Pitanje je okupiralo i pozitivistički orijentisane psihologe od 1980-ih (Brown and Pehrson 2019). Pokušali su da odgovore razmatranjem tri vrste isticanja grupne pripadnosti u situaciji kontakta. Prva varijanta bi bilo neekspliciranje grupne pripadnosti u kontaktnoj intervenciji (programu, laboratoriji, medijskom sadržaju), što je slučaj situacije gledanja filma *Mala sirena* (*per se*). Arijel je Crna, ali o njoj se govori isključivo u ključu pripadnosti grupama ljudi i sirena. Druga varijanta je isticanje grupne pripadnosti, kakva je situacija pripovedanja o životima

8 Kako Akerman i Beker (Akkerman and Bakker 2011) navode u svojoj preglednoj studiji, više autora se bavilo granicama između situacija sa jasnom međom – škola i posao, detinjstvo i mladost. Čini se jasnim da su ti autori manje tražili granice van sistema jasnih delatnih zajednica vodeći se sistemom delatnosti kao osnovnom jedinicom analize. Jedno istraživanje (Telles and Sue 2009) bavilo se problemom „mešane rase“ (primera radi, u smislu međurasnih brakova) s tezom da ovakvi objekti, koji prelaze granice, ne doprinose uvek smanjivanju rasizma, diskriminacije i nejednakosti. Naprotiv, mogu ih i produbiti.

gej likova u seriji *Vil i Grejs*. Treća varijanta bi bilo isticanje neke druge zajedničke grupe za Belu publiku i Crne ljude pri kontaktu. U trećoj varijanti dijapazon mogućnosti je veliki u zavisnosti od toga ko je publika, pa je u slučaju Arijel to grupa devojčica, žena, pevačica, avanturista i slično.

Značenje Arijel, što uključuje i koliko će u značenju biti istaknuta rasna grupna pripadnost, za bilo koju osobu iz publike je različito u odnosu na njeno okruženje „zato što ljudi usvajaju posrednike [u interpretiranju stvarnosti] koji pružaju određene kulturne, istorijske i institucionalne okolnosti, čime je njihovo mentalno funkcionisanje društvenoistorijski situirano“ (Wertsch 2007). Kako bi se Arijel iskoristila kao simbolički resurs u svakodnevnom iskustvu kontakta sa Crnim osobama, poveznica iz okruženja treba da istakne grupnu pripadnost Arijel, ali da istovremeno otvori prostor za usvajanje značenja Crne Arijel koja su pogodna za ostvarivanje međurasnih kontakata. Dostupne poveznice iz okruženja razdvajaju ljude kojima će revidirani sadržaji biti manje, odnosno više korisni za buduće međuljudske odnose. U narednom poglavlju globalna Bela publika razložena je u odnosu na simboličku zajednicu čiji je deo, a zatim je sagledano kojim zajednicama će kontakt sa glumcima i glumicama različite boje kože u revidiranim serijama biti podsticajan za dalje međurasne kontakte.

Dve simboličke zajednice u Beloj publici filma *Mala sirena*

Bela publika *Male sirene* se uoči pisanja ovog teksta prema svom okruženju razdvaja na onu koja je omeđena *woke* kulturom i onu koja nije. Prvoj Beloj publici diskurs borbe protiv rasizma je najdostupniji, pa joj je tako i grupna pripadnost Arijel istaknuta čim je izašla najava o novom filmu *Mala sirena* u 2019. godini. Druga Bela publika je fleksibilnija pri osmišljavanju nove Arijel, pa joj je grupna pripadnost istaknuta u odnosu na to koji su kulturni resursi dostupni inividui. Kultura se preublikuje kroz socijalnu interakciju, a oblici koje može da zauzme prostiru se na kontinuumu od „ideologije preko tradicije do zdravog razuma“ (Swidler 1986:279). Sva tri oblika kulture (ideologija, tradicija, zdrav razum) daju određeni broj izbora (engl. *a bounded choice*) koje ljudi mogu da naprave i ponašaju se u skladu sa njima. Izbori su omeđeni kulturnim elementima koje ljudi mogu implicitno ili refleksivno da iskoriste kao simboličke i materijalne resurse. Gledanje Crne Arijel je kulturni element koji može biti drugačiji resurs u odnosu na oblik kulture u kojoj se gleda. Zdravorazumski oblik kulture označava sve one sisteme verovanja i rituale u kojima ljudi učestvuju misleći da su prirodna datost, štaviše, to je implicitni režim korišćenja resursa, odnosno postupci i verovanja za koje nisu potrebna opravdavanja. Zdravorazumski oblik kulture se ljudima podrazumeva, u smislu da deluje kao prirodni deo

sveta koji ne zahteva opravdanje ili, drugim rečima – ne poima se kao društvena već kao prirodna stvarnost. Tradicija na istom kontinuumu označava sisteme verovanja i rituala koje svi delatnici uzimaju zdravo za gotovo, dakle zdravorazumski, s tim što su sami delatnici svesni da su te prakse društvenog porekla, a ne prirodne datosti. U kulturi koja nije *woke*, rasa glumaca i glumica nije predmet pregovaranja. Ideologije su, pak, visokoartikulisani sistemi verovanja i rituala. *Woke* je ideologizovani oblik kulture u kojem se dotadašnji rituali, tradicionalni ili zdravorazumski, materijalni i simbolički resursi propituju i unutar zajednice se pregovara o novim strategijama postupanja i novim kulturnim resursima.

Analiza osmišljavanja Crne Arijel kod publike koja je omeđena woke kulturom

Woke kultura kao poligon za pregovaranje o pravdi koristi najpopularnije animirane filmove, igrane filmove i serije. Neočekivana izmena u glumačkoj postavi je primetna svima kojima su narativi *woke* kulture dostupni, jer *woke* narativi konstruišu kulturne resurse i oblike postupanja kroz borbu protiv rasizma. Svima iz Bele publike kojima su *woke* narativi dostupni, odnosno svima koji žive u ideologizovanoj kulturi, podjednako je jasno da postoji proces pregovaranja o tome kako treba živeti i postupati u zajednici, jedino se razlikuju prema tome da li zagovaraju promene i koje promene, da li su neutralni ili se, pak, opiru promenama. Bez obzira na svoje pozicioniranje u procesu pregovaranja, svima iz Bele publike omeđene *woke* kulturom otvorio se jasan prostor da osmišljavanjem ove diversifikovane glumačke podele doprinesu daljem odnošenju prema borbi protiv rasizma kroz život. Teško da će filmove i serije iskoristiti za osmišljavanje svakodnevnih iskustava na bilo koji drugi način, odnosno za ostvarivanje međusobnih odnosa. Nameće se pitanje i zašto bi – imajući u vidu da je jedan diskurs sasvim dovoljan da razumeju ove revizije i da njima više ne posvećuju pažnju. Prepostavku podupire i istraživanje autorke Benks iz Amerike (Banks 2018) koja u svojoj master tezi pokušava dubinski da analizira na koji način Bela publika osmišljava serije Šonde Rajms (*Shonda Rhimes*) *Gray's anatomy*, *How to get away with murder* i *Scandal*. Jedna od paralela između ovih serija i *Male Sirene* je odsustvo rasne dimenzije u samom pripovedanju. Benksova ove serije naziva post-rasnim zbog toga što rasa nije okosnica pripovedanja ni na koji način, a nijedan lik koga tumači Crni glumac ili glumica nema uočljive životne probleme zbog svoje rase (Banks 2018). Intervjuisala je sedmoro studentkinja i studenata sa Novog Zelanda i iz Amerike sa željom da razume da li iskustvo gledanja serija na bilo koji način mogu da iskoriste da osmisle situacije ostvarivanja međurasnih

odnosa u životu. Sama priznaje da nije uspela da odgovori na ovo pitanje i da njeni sagovornici i sagovornice ne prepoznaju da su osmislili gledanje serija tako da im bude princip koji će posredovati i njihove odnose. Implicitni uvidi koji proističu iz samih serija i filmova su da ljudi različite boje kože mogu sasvim dobro da saraduju, da podjednako dobro obavljaju svoj posao, ali nisu se jednostavno utkali u svakodnevni život studenata i studentkinja koji su gledali serije niti su posledično posredovali ostvarivanje svakodnevnih odnosa, pa tako nisu iskorišćeni ni u razgovoru tokom trajanja intervjua. Odnos koji su studenti i studentkinje ostvarili sa Crnim likovima iz serija Šonde Rajms je kroz intervjue sa Benksovom bio generalizovan na Crne ljude u stvarnom svetu samo kroz pozicioniranje u diskursu borbe protiv rasizma zbog toga što je najdostupniji studenatima iz istraživanja koji su bili upoznati sa *woke* pokretom. *Mala sirena* u *woke* zajednici će se pre koristiti kao simbolički resurs za pozicioniranje u diskursu borbe protiv rasizma nego u ostvarivanju boljih međurasnih odnosa. Deo ljudi iz Bele publike vidi odabir Crne Arijel, Velariona, patuljaka, vilenjaka i hobita kao čin nametanja borbe tamo gde joj nije mesto. Smatraju da u sadržajima namenjenim razonodi odabir Bele glumačke postave nije bila intencionalna diskriminacija, već je bio motivisan angažovanjem najboljih glumaca i glumica za uloge. Njihov inat možemo interpretirati uz pomoć *teorije rektance* (Miron and Brehm 2006) prema kojoj nametanje izmena podstiče opiranje motivisano očuvanjem slobode izbora. U *woke* kulturi, kao slobodu vide i mogućnost da postupaju i misle rasno neosvešćeno tamo gde sami žele i da zbog toga ne budu osuđivani kao rasisti. *Mala sirena* im služi kao resurs da obesmisle ciljeve *woke* pokreta i opiru se promenama koje pokret zagovara. Za drugi deo Bele publike, onaj koji razume dubinu do koje rasizam seže u društvene strukture na koje i *woke* ukazuje, Crna Arijel može da bude potvrda uspeha *woke* pokreta. Utančivanje starih, preoblikovanje i pravljenje novih ličnih i deljenih značenja Crne Arijel u okvirima *woke* diskursa odvijaće se kroz društvenu interakciju dok god bude bilo potrebe da se izmene obrazlažu.

Analiza osmišljavanja Crne Arijel kao dela tradicije ili zdravog razuma

Deo publike gledaće novi film *Mala sirena* samo kao rimejk ili *Kuću zmaja* i *Prsteneve moći* samo kao (pred)nastavke popularnih ostvarenja. Bez dostupnih diskursa o izmenama glumačke postave koje nudi *woke* kultura i bez poimanja *woke* pokreta, možda izmene neće ni primetiti. Jedan razlog da ih ne primete je standardizacija diversifikovane postave u holivudskim filmovima (Hunt and Ramon 2022). Uspostavljeni standard pojedincu koji

gleda ova tri planetarno popularna formata pruža neupečatljivo gledanje Arijel, Velariona, patuljaka, hobita i vilenjaka u odnosu na druge likove u seriji. U terminima oblika kulture, standard je tradicionalni set rituala i sistema uverenja u zajednici. Deo Bele publike koji pojmi ovaj standard ne mora biti svestan agende koja je dovela do izmena, jer mogu biti upoznati sa različitim procesima društvenog razvoja koji su doveli do povećane reprezentacije u filmovima i serijama. U slučaju ovog tradicionalnog oblika kulture – svest o rasi se može lakše ispoljiti pri gledanju filma i eventualno se na taj način može preći granica ekrana i svakodnevnih međurasnih kontakata. Premošćavanje se može desiti i uz alternativne, individualne poveznice u skladu sa situiranošću individua iz publike.

Najmlađi deo Bele publike, i to onaj koji uglavnom prati sadržaje novijeg formata, sve vreme živi u svetu van i u unutar ekrana u kojem je zastupljenost različitih grupa relativno ujednačenih proporcija. Implicitni zdravorazumski zaključak tog najmlađeg dela Bele publike je da ako postoje različiti ljudi na planeti, statistički je izvesno da različiti ljudi mogu postojati i na filmu i u seriji, kao i da će međusobno ostvarivati odnose. Ili obrnuto – ako različiti ljudi vode harmonične suživote u filmu i u seriji, zašto ne bi i van filmova i serija. Ostvarivanje prvog ili drugog smera zdravorazumske intuicije zavisi od toga jesu li se sa različitošću susreli prvo van ili unutar ekrana ili istovremeno. Na koji način će ova zdravorazumska intuicija posredovati ostvarivanje međurasnih odnosa zavisi od individualnih okolnosti. U slučaju Bele publike koja zdravorazumski gleda Crnu Arijel, jedan od mehanizama može da bude odsustvo anksioznosti, jer različitost i ostvarivanje odnosa između različitih ljudi nije novina, što je mehanizam koji su pretpostavljali istraživači hipoteze direktnog kontakta, vikarijskog kontakta i efekta proste izloženosti (Cummings 2013; Mallett and Wilson 2010; Pettigrew and Tropp 2008; Zebrowitz et al. 2008). Jedan liminalni događaj koji je otvorio prostor za prevazilaženje granice filmova i stvarnih interakcija bilo je pisano reflektovanje na video-klipove o neobičnim prijateljstvima na univerzitetu (Mallett and Wilson 2010). Doduše, u izveštaju o istraživanju nema prikazanih refleksija koje su pisali studenti, odnosno o čemu su studenti razmišljali kada su nakon gledanja video-klipova sklapali prijateljstva s ljudima različitih rasa. Može se pretpostaviti da su poveznice individualno konstruisane i mogu biti nebrojenih značenja.

Jedna od kritika koja se može uputiti argumentima iznetim u prilog tezi da *Mala sirena* može biti resurs za bolje međurasne odnose je to što su bolji međuljudski odnosi bili ograničeni samo na prosečne svakodnevne susrete, poput druženja na fakultetu, u komšiluku, ostvarivanja ljubavnih odnosa, rada na zajedničkim projektima na poslu i slično. Bolji međuljudski odnosi su u literaturi o hipotezi kontakta, kao i u ovom radu, smatrani jednim

od koraka ka društvenoj pravdi. Međuljudski odnos koji nije razmatran je zajednička akcija za društvene promene, odnosno borbu protiv strukturnog rasizma. Među kritičarima i praktičarima hipoteze kontakta raširila se bojazan da dobri međuljudski odnosi između strukturno privilegovane i strukturno deprivilegovane grupe mogu da stvore sliku o harmoničnijem društvu nego što ono jeste (Dixon, Durrheim, and Tredoux 2005; Tausch, Saguy, and Bryson 2015). Nedavno objavljeno istraživanje (Hässler et al. 2020) na skoro 13000 ispitanika iz 64 države koje je testiralo da li dobri svakodnevni odnosi između raznih manjinskih i većinskih grupa (terminologija iz rada) mogu dovesti do manje spremnosti da se podrže društvene promene i učestvuju u zajedničkoj društvenoj akciji. Pokazalo se da je bojazan opravdana u slučaju manjinskih grupa, ali da su pripadnici većinske grupe bili spremniji da podrže rad na ispravljanju strukturnih nejednakosti. Ipak, pripadnici i većinske i manjinske grupe bili su spremniji da učestvuju u zajedničkoj akciji za suzbijanje nejednakosti ukoliko imaju više dobrih međugrupnih odnosa. I u velikom istraživanju na 13000 ljudi širom sveta dobijeni su efekti – mali do umereni, što znači da među ispitanicima i dalje ima onih koji imaju, na primer, dobre međususedske odnose, ali nisu spremni za rad na društvenim promenama ili ne vide potrebu za njima. U svetlu ovih nesituiranih nalaza može se situirati pretpostavka o Beloj publici *Male sirene* koja nije uronjena u *woke* kulturu i ne sagledava rasnu dinamiku iz kulturno-istorijske perspektive. Izvesni deo ove Bele publike može Crnu Arijel i svoje dobre međurasne odnose iskoristiti kao resurs opovrgavanja optužbi da postoje hegemonne rasističke društvene strukture zbog kojih neki i dalje pate, na primer: „Zdrav razum mi govori da bilo ko od njih može biti šta god želi u životu samo ako se potruđi, čim su neki postali glavni glumci i glumice u skupim i popularnim serijama i filmovima“, „Mi smo uvek lepo funkcionisali zajedno na fakultetu, zašto ne bi i drugi mogli, možda su samo konfliktni“. Dakle, postoji potpora za tezu da Crna Arijel može postati zdravorazumski resurs za bolje međurasne odnose kod Bele publike koja različitost u glumcima posmatra kao zdravorazumski oblik života u zajednici, kada se definisanje međurasnih odnosa ograniči, takođe, na zdravorazumske oblike druženja i saradnje. Teže je prognozirati učešće Bele publike zdravorazumski opojmljene Crne Arijel u međurasnim odnosima koji teže društvenoj promeni, jer će postupanje biti situirano u odnosu na dostupne druge resurse kojima sebi mogu objasniti strukturni rasizam.

Zaključak

Osnovni predmet istraživanja u radu „Osmišljavanje Crne Arijel iz filma *Mala sirena* među različitim Belim publikama“ je način na koji se Bela publika odnosi prema fenomenu novih ekranizacija svetski popularnih knjiga čije prvobitne ekranizacije nisu imale Crne glumice i glumce. Prominentni predstavnici fenomena su film iz 2023. godine *Mala sirena* i serije iz 2022. godine *Prstenovi moći* ili *Kuća zmaja*, a očekuje se još predstavnika fenomena u budućnosti, budući da je povećana reprezentacija Crnih protagonista i protagonistkinja narastajući trend u holivudskoj i drugim produkcijama. Konceptualizaciju rada je motivisao deo Bele publike koji se protivi revizijama glumačke postave dok ističe da nije motivisan rasizmom već samo očuvanjem praksi iz prvobitnih adaptacija koje su doživele planetarnu popularnost. Ljudi iz ovog dela Bele publike su u reaktanci, opiru se izmenama ne bi li na neki način očuvali svoju slobodu da i u *woke* kulturi postupaju i misle rasno neosveščeno tamo gde sami žele, na primer kada gledaju novu adaptaciju svog omiljenog crtanog filma *Mala sirena*, franšize *Gospodar prstenova*, *Hobit* i *Igra prestola*, i da zbog toga ne budu osuđivani kao rasisti. Interpretiraju izmene kao nametanje ideologije i smatraju da njima nametanje nije potrebno, već da mogu i alternativnim načinima da se pozicioniraju u borbi protiv rasizma. Praktični cilj ovog rada je ulazak u dijalog sa učesnicima ovog diskursa nametanja. U radu je ponuđeno alternativno sagledavanje korisnosti nametanja ideologije i to kroz argumentaciju teze da su ideologizovane izmene korisne za buduće naraštaje. Namerna ponuđene teze i argumentacije u prilog tezi jeste da podstakne Belu publiku koja je u reaktanci da povremeno istrpi izmene i ne pokušava da utiče na zabavnu industriju, jer time može učiniti nešto dobro za buduće naraštaje. Budući naraštaji treba da odrastaju u svetu u kojem je normalno da različiti ljudi koji postoje u svetu budu proporcionalno zastupljeni i u visokoselekcionsanim Diznijevim igranim filmovima, odnosno da svi imaju iste mogućnosti, bez obzira na razlike. Potkrepljenje za tezu proisteklo je iz psiholoških teorija i empirije. U istraživanjima hipoteze vikarijskog kontakta pokazano je da su neki Beli ljudi koji su gledali uspešno ostvarene međurasne odnose na ekranu nakon toga ostvarili više međurasnih prijateljstava u svakodnevnom životu. Prema istraživanjima hipoteze parasocijalnog kontakta, za neke ljude je bila korisna satima razvijana veza sa određenim glumcima ili likovima posredstvom ekrana kao bi smanjili predrasude prema grupi kojoj glumci ili likovi pripadaju. Prema efektu proste izloženosti, kod nekih ljudi je prosta izloženost različitostima povećavala dopadljivost različitosti. Način na koji se kod različitih Belih publika premošćava granica između ekrana i svakodnevnog života razmatran je interpretativnim repertoarom

socio-kulturne psihološke teorije. Zaključeno je da ljudi iz Bele publike koji su omeđeni *woke* diskursima najpre koriste Crnu Arijel kao resurs za dalje pozicioniranje u diskursu borbe protiv rasizma, dok ljudi iz Bele publike koji nisu omeđeni *woke* diskursima, na primer budući *post-woke* naraštaji ili trenutni mladi koji nisu izloženi pregovorima odraslih o rasi, mogu alternativno osmisliti Crnu Arijel. Implicitna ili eksplicitna značenja koja mogu da posreduju između Crne Arijel i vlastitih međurasnih kontakata su zdravorazumski uvidi koji proističu iz *Male sirene*: činjenica da ljudi različite boje kože postoje, da su uključeni u uobičajene kulturne tokove, da dobro rade svoj posao, da mogu i Belim ljudima biti dobri prijatelji, partneri, saradnici ili da razlike u boji kože ne oblikuju život likovima iz *Male sirene*. *Post-woke* Bela publika koja posmatra dobre međurasne kontakte između Crne Ariel i Belog princa, prosto je izložena Crnoj Arijel ili ostvaruje parasocijalni odnos sa njom, može zdravorazumska značenja Crne Arijel iskoristiti implicitno ili eksplicitno kao kulturni resurs za uspostavljanje međurasnih kontakata u vlastitim životima.

Skoro ista linija argumentacije koja je razvijena u ovom radu da potkrepi tezu o *Maloj sireni* kao korisnoj za harmonične međugrupne odnose može da se iskoristi i za razumevanje Bele publike koja gleda različite filmove i serije u kojima su angažovani Crni glumci, odnosno sadržaje koje nisu nužno nove ekranizacije svetski popularnih knjiga čije prvobitne ekranizacije nisu imale Crne glumce. Ista linija argumentacije može da se iskoristi i za reprezentaciju drugih *woke* različitosti u elementima popularne kulture. Ipak, ove diversifikovane nove ekranizacije starih sadržaja su gledanije od brojnih drugih filmova i serija. Prema listi *Worldwide Box Office 2023* koja prikuplja podatke o ukupnoj zaradi filmova i poredi ih, *Mala sirena* je za 2023. godinu na visokom sedmom mestu (ImdbPro 2023). Serija *Kuća zmaja* je prema podacima o potražnji publike (*Global demands award*) dobila titulu najtraženije debi serije u 2022. godini (Parrot Analytics 2023). Osim velike gledanosti, o njima se i dalje pregovara u javnosti, i pregovaće se i u budućnosti.

Literatura

- Akkerman, Sanne F., and Arthur Bakker (2011), "Boundary Crossing and Boundary Objects", *Review of Educational Research* 81 (2): 132–69, doi: 10.3102/0034654311404435.
- Allport, Gordon W. (1954), *The Nature of Prejudice*, Oxford, England: Addison-Wesley.

- Bandura, Albert (1965), "Vicarious Processes: A Case of No-Trial Learning" *This Manuscript Was Facilitated by Research Grant M-5162 from the National Institutes of Health, United States Public Health Service* U L. Berkowitz (ur.), *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 2, New York: Academic Press.
- Banks, Chloe Anne (2018), "United States of Shondaland: Investigating the Para-Social Contact of White Audiences with Black Lives Matter", Thesis, University of Otago.
- Brown, Rupert, and Jenny Paterson (2016), "Indirect Contact and Prejudice Reduction: Limits and Possibilities", *Current Opinion in Psychology* 11: 20–24, doi: 10.1016/j.copsyc.2016.03.005.
- Brown, Rupert, and Samuel Pehrson (2019), *Group Processes: Dynamics within and Between Groups*, John Wiley & Sons: New Jersey.
- Cummings, Hope Maylene (2013), "Improving Intergroup Relations through Para-Social Contact: An Examination of How Pro-Social Television Can Heal Race Relations between Black and White Americans" Thesis, University of Michigan: Michigan.
- Dixon, John, Kevin Durrheim, and Colin Tredoux (2005), "Beyond the Optimal Contact Strategy: A Reality Check for the Contact Hypothesis", *American Psychologist* 60 (7): 697–711, doi: 10.1037/0003-066X.60.7.697.
- Giles, David C. (2002), "Parasocial Interaction: A Review of the Literature and a Model for Future Research", *Media Psychology* 4 (3): 279–305, doi: 10.1207/S1532785XMEP0403_04.
- Gillespie, Alex, and Tania Zittoun (2010), "Using Resources: Conceptualizing the Mediation and Reflective Use of Tools and Signs", *Culture & Psychology* 16 (1): 37–62, doi: 10.1177/1354067X09344888.
- Google (2023), "Poredenje sintagmi: Ariel The Little Mermaid, Velaryon House of the Dragon, Elves Rings of power", Google Trends. *Google Trends*, <https://trends.google.com/trends/explore?date=today%205-y&q=Ariel%20The%20Little%20Mermaid,Velaryon%20House%20of%20the%20Dragon,Elves%20Rings%20of%20power&hl=en> (pristupljeno 23. oktobra 2023).
- Grossen, Michèle, Tania Zittoun, and Jenny Ros (2012), "Boundary Crossing Events and Potential Appropriation Space in Philosophy, Literature and General Knowledge" U Hjerne, Eva, Geerdina van der Aalsvoort, Guida de Abreu (ur), *Learning, Social Interaction and Diversity – Exploring Identities in School Practices*, str. 15–33, Brill: Leiden.
- Hässler, Tabea, Johannes Ullrich, Michelle Bernardino, Nurit Shnabel, Colette Van Laar, Daniel Valdenegro, Simone Sebben, Linda R. Tropp, Emilio Paolo Visintin, Roberto González, Ruth K. Dittmann, Dominic Abrams, Hema Preya Selvanathan, Marija Branković, Stephen Wright, Jorina von Zimmermann, Michael Pasek, Anna Lisa Aydin, Iris Žeželj, Adrienne Pereira, Nóra Anna Lantos, Mario Sainz, Andreas Glenz, Hana Oberpfalzerová, Michal Bilewicz, Anna Kende, Olga Kuzawinska, Sabine Otten, Edona Maloku, Masi Noor, Pelin Gul, Jessica Pistella, Roberto Baiocco, Margareta Jelic, Evgeny Osin, Orly Bareket, Dinka Corkalo Biruski, Jonathan E. Cook, Maneeza Dawood, Lisa Droogendyk, Angélica Herrera Loyo, Kaltrina Kelmendi, and Luiza Mugnol Ugarte (2020), "A Large-Scale Test of the Link between Intergroup Contact and Support for Social Change", *Nature Human Behaviour* 4 (4): 380–86, doi: 10.1038/s41562-019-0815-z.
- ImdbPro (2023), "2023 Worldwide Box Office", *Box Office Mojo*, <https://www.boxofficemojo.com/year/world/2023> (pristupljeno 23. oktobra 2023).

- Lemmer, Gunnar, and Ulrich Wagner (2015), "Can We Really Reduce Ethnic Prejudice Outside the Lab? A Meta-Analysis of Direct and Indirect Contact Interventions", *European Journal of Social Psychology* 45 (2): 152–68, doi: 10.1002/ejsp.2079.
- Mallett, Robyn K., and Timothy D. Wilson (2010), "Increasing Positive Intergroup Contact", *Journal of Experimental Social Psychology* 46 (2): 382–87, doi: 10.1016/j.jesp.2009.11.006.
- Merriam-Webster (2023), "Woke", *Merriam-Webster*, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/woke> (pristupljeno 24. oktobra 2023).
- Miron, Anca M., and Jack W. Brehm (2006), "Reactance Theory – 40 Years Later", *Zeitschrift Für Sozialpsychologie* 37 (1): 9–18, doi: 10.1024/0044-3514.37.1.9.
- Nikolić, Milan (2023), „Tabu: Woke kultura“, *Insajder TV*, emitovano 28. aprila 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=GM7yKy2tJsQ&t=1s> (pristupljeno 24. oktobar 2023).
- Parrot Analytics (2023), "Global Demand Awards for Series Debut in 2022", *Global Demand Awards*, <https://globaldemandawards.com/> (pristupljeno 23. oktobar 2023).
- Payne, B. Keith, Clara Michelle Cheng, Olesya Govorun, and Brandon D. Stewart (2005), "An Inkblot for Attitudes: Affect Misattribution as Implicit Measurement", *Journal of Personality and Social Psychology* 89 (3): 277–293, doi: 10.1037/0022-3514.89.3.277.
- Pettigrew, Thomas F., and Linda R. Tropp (2006), "A Meta-Analytic Test of Intergroup Contact Theory", *Journal of Personality and Social Psychology* 90 (5): 751–83, doi: 10.1037/0022-3514.90.5.751.
- Pettigrew, Thomas F., and Linda R. Tropp (2008), "How Does Intergroup Contact Reduce Prejudice? Meta-Analytic Tests of Three Mediators", *European Journal of Social Psychology* 38 (6): 922–34, doi: 10.1002/ejsp.504.
- Schiappa, Edward, Peter B. Gregg, and Dean E. Hewes (2005), "The Parasocial Contact Hypothesis", *Communication Monographs* 72 (1): 92–115, doi: 10.1080/0363775052000342544.
- Schiappa, Edward, Peter B. Gregg, and Dean E. Hewes (2006), "Can One TV Show Make a Difference? A Will & Grace and the Parasocial Contact Hypothesis", *Journal of Homosexuality* 51 (4): 15–37, doi: 10.1300/J082v51n04_02.
- Swidler, Ann (1986), "Culture in Action: Symbols and Strategies", *American Sociological Review* 51 (2): 273–86, doi: 10.2307/2095521.
- Tausch, Nicole, Tamar Saguy, and Jeff Bryson (2015), "How Does Intergroup Contact Affect Social Change? Its Impact on Collective Action and Individual Mobility Intentions among Members of a Disadvantaged Group: How Does Intergroup Contact Affect Social Change", *Journal of Social Issues* 71 (3): 536–53, doi: 10.1111/josi.12127.
- Telles, Edward E., and Christina A. Sue (2009), "Race Mixture: Boundary Crossing in Comparative Perspective", *Annual Review of Sociology* 35 (1): 129–46, doi: 10.1146/annurev.soc.34.040507.134657.
- Valsiner, Jaan (2000), *Culture and Human Development: An Introduction*, SAGE: London
- Vezzali, Loris, Miles Hewstone, Dora Capozza, Dino Giovannini, and Ralf Wölfer (2014), "Improving Intergroup Relations with Extended and Vicarious Forms of Indirect Contact", *European Review of Social Psychology* 25 (1): 314–89, doi: 10.1080/10463283.2014.982948.

- Wertsch, James V. (2007), "Mediation" u Daniels, H., Cole, M. and Wertsch, J. (ur.), *The Cambridge companion to Vygotsky*, New York: Cambridge University Press.
- Zajonc, Robert B. (1968), "Attitudinal Effects of Mere Exposure", *Journal of Personality and Social Psychology* 9 (2, Pt. 2): 1–27, doi: 10.1037/h0025848.
- Zebrowitz, Leslie A., Benjamin White, and Kristin Wieneke (2008), "Mere Exposure and Racial Prejudice: Exposure to Other-Race Faces Increases Liking for Strangers of That Race", *Social Cognition* 26 (3): 259–75, doi: 10.1521/soco.2008.26.3.259.

Nevena G. Mijatović

THE MEANING-MAKING OF BLACK ARIEL IN THE *LITTLE MERMAID* AMONG VARIOUS WHITE AUDIENCES

SUMMARY

The film *The Little Mermaid* and the series *Rings of Power* and *House of the Dragon* drew public attention in 2022 to the trend of increasing racial diversity among the main protagonists in films and TV series over the past decade. What is common to these productions is that they are all new adaptations of globally popular book-to-screen adaptations, and in all three, the main protagonists were Black compared to the original adaptations featuring a White cast. After the audience noticed the changes in the cast, various discourses were promoted in the public sphere, some of which welcomed the changes while others viewed them as unscrupulous revisionism that should be boycotted.

In order to contribute to the public debate on this topic, this paper will utilise psychological theories and empirical evidence to support the thesis that a diverse cast can contribute to a moderate reduction in average racial prejudices in a global White audience. According to the vicarious contact hypothesis, the White audience, based on observing the positive intergroup contacts that Black Ariel makes with White characters, can conceptualize the possibilities of establishing better intergroup contacts in their own lives. According to the mere exposure effect, it is beneficial for the White audience to be simply exposed to Black actors, and according to the parasocial contact hypothesis, what's beneficial is the intense, hours-long relationship with specific actors or characters mediated through the screen. One obstacle to the claim that the aforementioned studies support the thesis is that in registered average reductions in prejudices, there are always participants who show a significantly greater shift than the average, as well as those for whom there is no change. The thesis is further supported with situated understanding of narrow White publics that can use the Black Ariel to meaningfully shape their intergroup experiences beyond the screen.

I have considered two possible audiences. The first audience is immersed in the meanings of woke culture, which offers a certain number of discourses through which they can position themselves regarding the Black Ariel. I argued that this audience will not conceptualize a diverse cast as a resource to improve their intergroup contacts, only to position themselves in the discourse of structural racism. The second audience will consume these revised contents merely as traditional cultural elements, even as common-sense elements of natural reality, making it easier for Black Ariel to subsequently become an implicit or explicit symbolic resource for the audience to shape better intergroup experiences beyond the screen.

KEYWORDS: racism, vicarious contact, parasocial contact, symbolic recourse, popular culture, boundary crossing

